

Η ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΚΑΙ ΟΙ ΚΑΘΟΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΑΣΚΗΣΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΧΡ. ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΥ - Ε. ΠΑΠΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Εθνικό Κέντρο Θαλασσίων Ερευνών (Ε.Κ.Θ.Ε.)

Εισαγωγή

Σήμερα στη χώρα μας υπάρχουν προοπτικές για σοβαρές εξελίξεις στη διαμόρφωση της ερευνητικής πολιτικής. Με βάση τα σημερινά δεδομένα θεωρούμε, εκ προοιμίου, ότι η κατάσταση της έρευνας είναι το προϊόν πάλης των κοινωνικών δυνάμεων με τις δυνάμεις οικονομικών συμφερόντων (διεθνών και εθνικών) που κατευθύνουν την πολιτική εξουσία. Στην παρούσα εργασία συγκεκριμενοποιείται, όσο είναι δυνατόν, αυτή η συνεχής διαπάλη, παρακολουθείται η εξέλιξη και αναλύεται η δράση των κοινωνικών φορέων και τα αποτελέσματά τους.

Τέλος γέται προσπάθεια για προτάσεις-θέσεις για το τι πρέπει να γει τόσο στο άμεσο μέλλον όσο και μακροχρόνια.

1. Ορισμοί της έρευνας - Κριτική της έρευνας

Όταν λέμε έρευνα εννοούμε τη διαδικασία παραγωγής γνώσης. Σαν παραγωγική διαδικασία η έρευνα φέρνει το αποτέλεσμα των παραγωγικών σχέσεων του επικρατούντος κοινωνικο-οικονομικού συστήματος, που τελικά μέσα από την ιστορική πορεία της ανθρωπότητας καταδειχίνεται σαφέστατα η διαμόρφωσή της από την προοδευτική επίδραση της διαδικασίας παραγωγής γνώσης.

Η εποχιακή ζήτηση του γεγονότος της Επιστημονικής και Τεχνολογικής Επανάστασης, που αντικατέστησε τη Βιομηχανική Επανάσταση, διευκρινιστικά εδώ πρέπει να τονιστεί ότι η λέξη Επανάσταση περιέχει οικονομική και όχι κοινωνική δύναμη.

Με την επιστημονική και τεχνολογική Επανάσταση αποκαθίσταται μνεία σχέση ανάμεσα στην Επιστήμη και τη Βιομηχανία, καθώς προοδευτικά την επιστήμη την κεντρική παραγωγική δύμη της κοινωνίας. Αυτή η είσοδος της επιστήμης στην παραγωγή έχει σαν αποτέλεσμα την εισαγωγή μιας νέας ορθολογικότητας στο *process* της εργασίας (επιδρά δηλ. στις παραγωγικές διαδικασίες), στην ανάπτυξη των κοινωνιών και στους νόμους εξέλιξης της ανθρωπότητας (CORIAT, 1975). Κάτω λοιπόν από αυτό το πρίσμα εξέλιξης η έρευνα υπηρέτησε το εκάστοτε ισχύον κοινωνικό-οικονομικό σύστημα.

Η παρτή νέας γνώσης υπηρέτησε τη βιομηχανία, κεφαλαιοποιήθηκε μάλιστα στην υπηρεσία παραγωγής «κέρδους». Αυτή η *επιμονοποίηση της βιομηχανίας* είχε σαν συνέπεια και τη *δωροποίηση της έρευνας*. Με άλλα λόγια υπάρχει μια διεύση του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής στην ίδια την έρευνα. Δεν υπάρχει ως εκ τούτου διαδικασία παρα-

γωγής νέας γνώσης ανεξάρτητης από τη διαδικασία της παραγωγής υπεραξίας.

Πιστεύουμε ότι οι απόψεις περί «ουδετερότητας» της έρευνας είναι σήμερα τόσο ανεδαφικές, όσο ίσως και ο διαχωρισμός της έρευνας σε βασική και εφαρμοσμένη. Ο ορισμός «έρευνα είναι η πεμπουσία της γνώσης επειδή περιλαμβάνει ανάλυση, πειραματισμό και μεθοδολογία για την αναζήτηση της αλήθειας και την προαγωγή της επιστήμης» (ΜΑΡΣΕΛΟΣ, 1985) δεν ισχύει σήμερα στην κοινωνία που ζούμε.

2. Οι Παράγοντες που επέδρασαν στη διαμόρφωση ερευνητικής πολιτικής στη χώρα μας, οι φορείς έρευνας, η σημερινή κατάσταση:

Οι παράγοντες που επηρεάζουν και τελικά διαμορφώνουν την ερευνητική πολιτική μπορούν να αναχθούν σε τρία επίπεδα:

α' επίπεδο: Ο διεθνής καταμερισμός εργασίας

β' επίπεδο: Η άσκηση πίεσης από τις κοινωνικές ομάδες

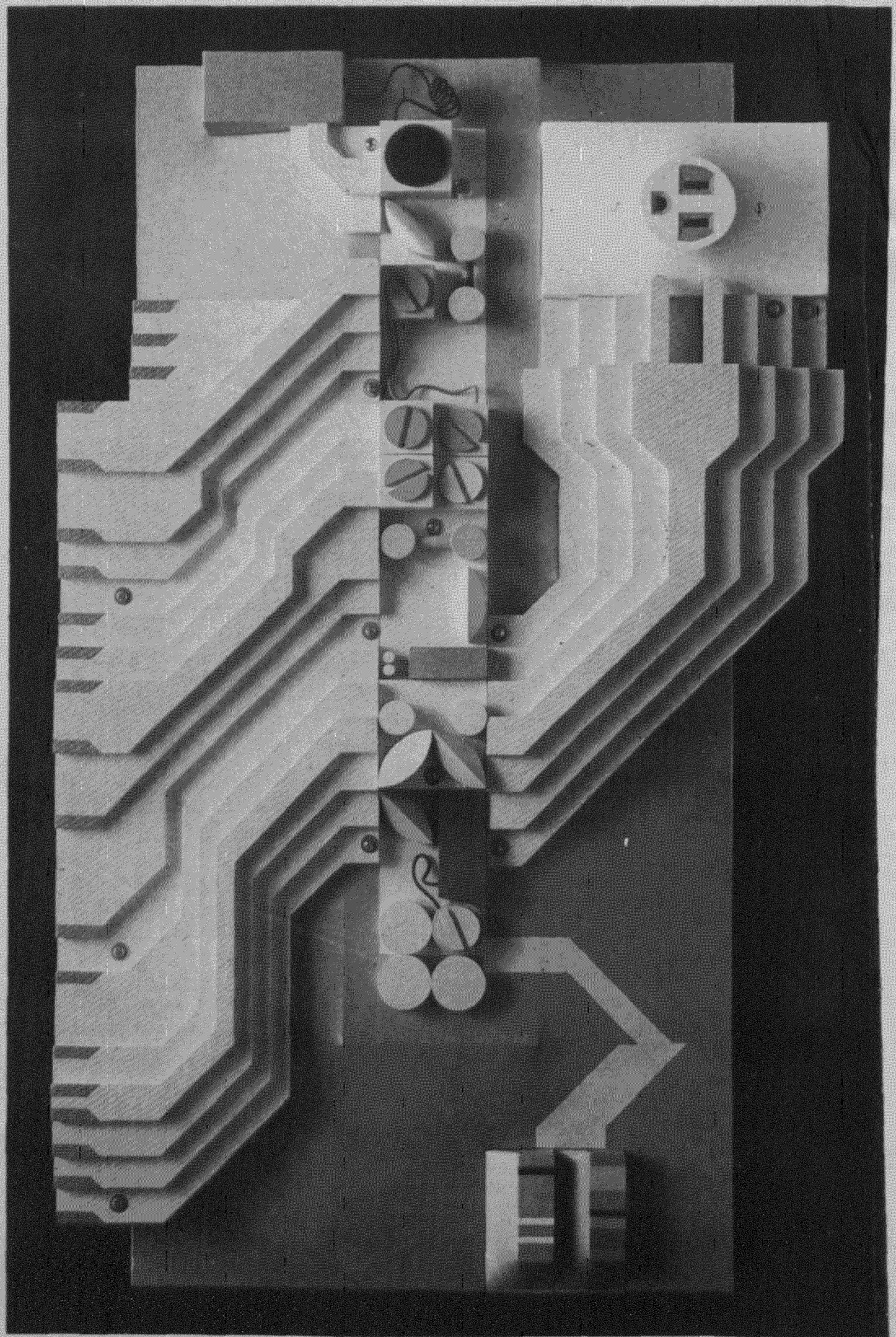
γ' επίπεδο: Η άσκηση της κρατικής πολιτικής για την έρευνα και την τεχνολογία.

Η αλληλεπίδραση όλων των παραγόντων των τριών αυτών επιπέδων έχει οδηγήσει στη διαμόρφωση της εικόνας που παρουσιάζει σήμερα η έρευνα στην Ελλάδα. Στο σχήμα 1 απεικονίζονται σε μια ιστορική εξέλιξη οι παράγοντες αυτοί.

2.1. Ο διεθνής καταμερισμός εργασίας

Ο διεθνής καταμερισμός εργασίας έχει καθορίσει για τη χώρα μας το δορυφορικό ρόλο στη διεθνή οικονομία. Μ' αυτόν τον τρόπο υπάρχει μια μόνιμη εξάρτηση της Ελλάδας από ξένα κέντρα. Αντίστοιχα περιφερειακός ήταν και ο ρόλος της χώρας μας στη διαδικασία παραγωγής της γνώσης. Δεν υπήρχε κανένας προγραμματισμός έρευνας, καμία εθνικά προσανατολισμένη ερευνητική πολιτική.

Εδώ και λίγα χρόνια έγινε εμφανής η ανάγκη στη χώρα μας «ότι η επιστήμη και η τεχνολογία είναι τα κλειδιά για μια ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας» για να αποφευχθεί «η μόνιμη εξάρτηση... οικονομική, τεχνολογική, πολιτιστική και τελικά και πολιτική από ξένα κέντρα αποφάσεων» (Εισηγητική έκθεση στο σχέδιο νόμου «Για την ανάπτυξη της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας» στη Βουλή των Ελλήνων).

ΣΧΗΜΑ 1 – Η ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΒΟΥΛΗΣΗ
Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΜΕΡΙΜΝΑ

Η ΠΙΕΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΟΜΑΔΩΝ

Ο ΔΙΕΘΝΗΣ ΚΑΤΑΜΕΡΙΣΜΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Απογραμμάτιση,
ευκαιριακή ανάπτυξη
— Ίδρυση Ερευνητικών Κέντρων

ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ
ΕΚΚΕ ΙΩΚΑΕ

1960

Α' Φάση Προγραμματισμού

ΥΕΕΤ

ΕΠΕΤ

1974 1977

Β' Φάση Προγραμματισμού

ΥΠΕΤ Πενταετής Προγραμματισμός

Νόμος πλαίσιο (1983-1987) Νόμος πλαίσιο για την έρευνα

ΑΕΙ Υποβάθμιση ΥΠΕΤ σε Γ.Γ.

Οικονομική κρίση

1981 1982 1983 1984 1985

— Σύλλογοι Πανεπιστημιακών και Ερευνητικών Ιδρυμάτων
— ΣΟΣΣΕΙ

— Διάφοροι σύλλογοι Παραγωγικών Τάξεων

Δημόσιες Εκδηλώσεις, Ημερίδες

— Ημερίδα ΣΟΣΣΕΙ - 1981

— Ημερίδα υπουργ. Έρευνας 1982

— Ημερίδα ΣΟΣΣΕΙ - 1983

— Διήμερο Ελληνογαλλικού Συνδέσμου 1983

Στόχοι

1ος: Κοινωνική αντίληψη για την έρευνα

2ος: Διαμόρφωση πολιτικής έρευνας

3ος: Δημόσιοι φορείς υλοποίησης της ερευνητικής πολιτικής

4ος: Αυτονομία φορέων, συμμετοχή

5ος: Επαγγελματική υπόσταση εργαζομένων

6ος: Αξιοποίηση αποτελεσμάτων έρευνας

Προσπάθεια διαμόρφωσης μιας εθνικά προσανατολισμένης ερευνητικής πολιτικής

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΠΑΡΑΓΩΓΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

1960 1974 1977 1980 1981 1982 1983 1984 1985

Η ανεξαρτητοποίηση της χώρας μας από τα ξένα κέντρα απόφασης που καθορίζουν το ρόλο στην άσκηση έρευνας και τεχνολογίας όσο και γενικότερα στη διεθνή οικονομία, βρίσκεται ακόμα στο στάδιο της σύλληψης και του σχεδιασμού και φαίνεται ότι θα 'ναι μακρύς ο δρόμος μας μέχρι την υλοποίηση μιας εθνικά προσανατολισμένης γενικής πολιτικής.

2.2. Η πίεση των κοινωνικών ομάδων

Σαν κοινωνικές ομάδες θεωρούμε εδώ τις ομάδες εκείνες που είχαν μια άμεση σχέση με τη διαδικασία παραγωγής της έρευνας καθώς και με τη διαδικασία χρήσης των αποτελεσμάτων της. Μέσα από τις ζυμώσεις στους χώρους αυτών των κοι-

νωνικών ομάδων είχαν διαμορφωθεί συγκεκριμένοι στόχοι για την ανάπτυξη της έρευνας στη χώρα μας. Πριν απαριθμηθούν οι στόχοι αυτοί, θα ήταν σκόπιμο να αναφερθούμε, με δύο λόγια, στο ιστορικό μερικών ανοιχτών διαδικασιών με τις οποίες δημοσιοποιήθηκαν απόψεις συλλογικών φορέων καθώς και ατόμων για τα προβλήματα της έρευνας στη χώρα μας.

Οι προσωπικές μας εμπειρίες καθώς και το υλικό που μπορέσαμε να συγκεντρώσουμε, μας υποχρεώνουν ν' αρχίσουμε αυτό το ιστορικό το 1980. Από το 1980 και μετά υπάρχουν εκδηλώσεις στις οποίες συζητούνται δημόσια θέματα και προβλήματα που αφορούν την κατάσταση της έρευνας στη χώρα μας. Αυτό, βέβαια, δε σημαίνει ότι παρόμοιες εκδηλώσεις δεν υπήρχαν και πριν από το 1980, αλλά απλούστατα δεν υπήρξε δυνατότητα να έχουμε πληροφοριακή πρόσβαση αυτήν την εποχή.

Όξυνση λειτουργικών προβλημάτων το 1980 στο ΕΚΚΕ γίνεται αφορμή για τη συσπείρωση όλων των συλλόγων των Ερευνητικών Ιδρυμάτων και την ίδρυση Συντονιστικού Οργάνου Συνεργαζομένων Σωματείων Ερευνητικών Ιδρυμάτων (ΣΟΣΣΕΙ). Σ' αυτό το όργανο συντονίστηκαν στην πρώτη περίοδο όχι μόνο σωματεία που ανήκαν στο ίδιο υπουργείο (Συντονισμοί τότε) αλλά και σύλλογοι άλλων υπουργείων. Έτσι αυτήν την περίοδο αναφέρονται στο ΣΟΣΣΕΙ σωματεία από ΕΚΚΕ, ΕΙΕ, ΙΩΚΑΕ (σημερινό ΕΚΘΕ), Δημόκριτο, Αστεροσκοπείο, Ακαδημία, ΚΕΠΕ, ΙΓΜΕ, μεταπτυχιακών φοιτητών, Ερευνητών υπουργείου Γεωργίας.

Σε δύο δημόσιες εκδηλώσεις, που οργάνωσε το ΣΟΣΣΕΙ το 1981 και 1983, τέθηκαν όλα τα προβλήματα που απασχόλησαν τα Ερευνητικά Ιδρύματα και έγιναν προτάσεις και παρεμβάσεις για την οργάνωση της έρευνας στη χώρα μας. Προτάσεις για την οργάνωση της έρευνας στην Ελλάδα έγιναν επίσης και στην ημερίδα που οργάνωσε το υπουργείο Έρευνας και Τεχνολογίας τον Ιούλιο του 1982. Τέλος, προτάσεις για την έρευνα έγιναν και στο Διήμερο μελέτης του Ελληνογαλλικού Επισημονικού και Τεχνικού Συνδέσμου, που έγινε το 1983.

Από όλες αυτές τις εκδηλώσεις διαμορφώθηκαν οι στόχοι για την έρευνα στην Ελλάδα. Αυτοί οι στόχοι έγιναν στόχοι διεκδικητικοί για τους συλλογικούς φορείς, οι οποίοι πίεζαν τους πολιτικούς φορείς για την υλοποίησή τους.

Συνοπτικά μπορούν αυτοί οι στόχοι να παρουσιαστούν ως εξής:

1ος Στόχος: Η κοινωνική αντίληψη για την έρευνα. Η έρευνα θα πρέπει να υπηρετεί πραγματικές ανάγκες της χώρας και η ανάπτυξη της έρευνας και της τεχνολογίας θα πρέπει να γίνεται προς όφελος του λαού και του τόπου.

2ος Στόχος: Η δημιουργία ενός μόνο φορέα που θα διαμορφώνει την πολιτική της έρευνας και που θα αντιμετωπίζει την έρευνα πανεθνικά. Να είναι ένα όργανο δημιουργικό, επιτελικό και συντονιστικό χαρακτήρα και όχι γραφειοκρατικός φορέας εποπτείας. Ο φορέας αυτός θα θέσει στόχους μικρομεσο και μακροπρόθεσμους ενός εθνικού προγράμματος έρευνας.

3ος Στόχος: Η πραγματοποίηση των στόχων ενός τέτοιου εθνικού προγράμματος ερευνών, που θα πρέπει τελικά να την αναλάβουν οι δημόσιοι ερευνητικοί φορείς (κυρίως τα Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και τα Ερευνητικά Ιδρύματα).

4ος Στόχος: Η εξασφάλιση της αυτονομίας των ερευνητικών φορέων, ο εκδημοκρατισμός και η ουσιαστική συμμετοχή των εργαζομένων στα όργανα λήψης αποφάσεων.

5ος Στόχος: Η ύπαρξη ενιαίας επαγγελματικής υπόστασης των εργαζομένων στους φορείς έρευνας.

6ος Στόχος: Η αξιοποίηση των αποτελεσμάτων της έρευνας. Τα αποτελέσματα ενός ερευνητικού προγράμματος να μη σταματούν στην επιστημονική ανακοίνωση ή δημοσίευση, αλλά να διοχετεύονται στην εφαρμογή.

2.3. Η πολιτική δούληση – η κρατική μέριμνα – οι κρατικοί φορείς έρευνας

Να δούμε τώρα πώς εξελίχθηκε η πολιτική δούληση στη χώρα μας σε θέματα ερευνητικής και τεχνολογικής πολιτικής και πώς υλοποιήθηκε η πολιτική αυτή. Πρέπει εδώ να τονιστεί ξανά ότι η πολιτική αυτή ήταν πάντα το αποτέλεσμα της σύγκρουσης των οικονομικών συμφερόντων από τη μια και της πολιτικής πίεσης των κοινωνικών ομάδων από την άλλη.

Είναι λοιπόν δυνατός ο χωρισμός της εξέλιξης αυτής σε τρία στάδια:

— *Η περίοδος μέχρι το 1974:* Η περίοδος αυτή μπορεί να χαρακτηριστεί σαν μια περίοδος με απρογραμμάτιστες και ευκαιριακές ενέργειες σε θέματα που αφορούν την έρευνα.

Η έρευνα υπηρετείται υποτυπωδώς και ευκαιριακά κυρίως από τα ΑΕΙ. Τα ΑΕΙ στερούνται ενός συστήματος παραγωγής γνώσης καθώς και ενός συστήματος παραγωγής ατόμων ικανών για έρευνα (μεταπτυχιακές σπουδές) σαν αποτέλεσμα της έλλειψης κρατικής μέριμνας για υποδομή και κίνητρα και της γραφειοκρατίας.

Αυτή η σχεδόν ανύπαρκτη εγχώρια επιστημονική παραγωγή έχει σαν συνέπεια ένα μεταναστευτικό ρεύμα πτυχιούχων με σχεδόν οριστική απορρόφηση προς χώρες με υψηλό επίπεδο επιστημονικής δραστηριότητας.

Στις αρχές της δεκαετίας του '60 ξεκίνησε στην Ελλάδα μια προσπάθεια δημιουργίας εξωπανεπιστημιακών ερευνητικών κέντρων. Έτσι ιδρύθηκε π.χ. το Κέντρο Πυρηνικών Ερευνών «ΔΗΜΟΚΡΙΤΟΣ». Η ίδρυσή του βασίστηκε κυρίως σε διάφορα ασύνδετα κριτήρια (π.χ. θέμα γοήτρου, ελπίδα για απόκτηση πυρηνικής τεχνολογίας, ενθάρρυνση Ελλήνων για επαναπατρισμό κ.λπ.) ενώ η ανάπτυξη του κέντρου στηρίχτηκε πιο πολύ σε καθαρά επιστημονική παραγωγή παρά σε οικονομική και κοινωνική δεοντολογία.

Την ίδια εποχή ιδρύθηκαν με παρόμοια κριτήρια το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών (ΕΙΕ) (με θεωρητικούς κλάδους) και το Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών (ΕΚΚΕ). Λίγο αργότερα (το 1965) ιδρύεται το Ινστιτούτο Ωκεανογραφικών και Αλιευτικών Ερευνών (ΙΩΚΑΕ). Τα ερευνητικά αυτά ιδρύματα λειτουργούσαν χωρίς πολιτειακό σχεδιασμό, χωρίς ενιαίο θεσμικό πλαίσιο που να καθορίζει τις γενικές αρχές και τους στόχους της ερευνητικής δραστηριότητας στη χώρα. Λειτουργούσαν υπό την εποπτεία κυρίως των καθηγητών του πανεπιστημίου, χρησιμοποιήθηκαν για τις προσωπικές τους φιλοδοξίες και, ως εκ τούτου, το κλίμα παραγωγής έρευνας που υπήρχε στα πανεπιστήμια (υποτυπωδώς και ευκαιριακή παραγωγή) μεταφέρθηκε και στα ιδρύματα.

— *2η περίοδος 1974-1981:* Η περίοδος αυτή παρουσιάζει το χαρακτηριστικό της εμφάνισης μιας πρώτης προσπάθειας της πολιτείας για έναν εθνικό προγραμματισμό στα θέματα έρευνας. Το 1977 ψηφίζεται από τη Βουλή των Ελλήνων ο πρώτος νόμος «Περί προωθήσεως της Επιστημονικής Ερευνας και της Τεχνολογίας» (Ν. 706/77).

Με το νόμο αυτό καταρτίζεται «Εθνικό Πρόγραμμα Ερευνών και Τεχνολογίας» (το ΕΠΕΤ) που περιλαμβάνει το σύνολο των σημαντικών για την ανάπτυξη της χώρας ερευνητικών προγραμμάτων. Με το νόμο αυτό συνίσταται Επιτροπή από Υπουργούς με πρόεδρο τον Πρωθυπουργό, με αρμοδιότητες:

- Χάραξη πολιτικής για την έρευνα και τεχνολογία
- Εναρμόνιση ερευνητικών δραστηριοτήτων με το ΕΠΕΤ
- Έγκριση δαπανών για την υλοποίηση του ΕΠΕΤ
- Απόφαση σε θέματα υπηρεσιακής κατάστασης των ερευνητών.

Ταυτόχρονα σχεδόν συνίσταται Γνωμοδοτικό Συμβούλιο για θέματα Έρευνας και Τεχνολογίας, ενώ δεν αργεί η σύσταση στο υπουργείο Συντονισμού της Υπηρεσίας Επιστημονικής Έρευνας και Τεχνολογίας (ΥΕΕΤ).

Το θεσμικό όμως αυτό πλαίσιο δε στάθηκε ικανό να οδηγήσει την κατάσταση της έρευνας στη χώρα μας σε νέους δρόμους. Έτσι η στασιμότητα στην παραγωγή επιστημονικής γνώσης συνεχίζεται. Συγχρόνως όμως γίνεται φανερότερη η ανάγκη ότι «η επιστήμη και η τεχνολογία είναι η βάση για μια ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας». Συσσώρευση πληθώρας προβλημάτων στα ΑΕΙ καθώς και στα Ερευνητικά Ιδρύματα σε συνδυασμό με την εξάπλωση της αντίληψης ότι για μια ανεξάρτητη εθνική πολιτική είναι αναγκαία η διαμόρφωση μιας εθνικά προσανατολισμένης ερευνητικής και τεχνολογικής πολιτικής, οδηγούν τους συλλογικούς φορείς στη διαμόρφωση στόχων για αλλαγή της κατάστασης στην έρευνα και σε συνεχείς πιέσεις προς τον πολιτικό φορέα.

3η περίοδος 1981 – σήμερα: Το 1981 σηματοδοτεί μια νέα εποχή για τα πολιτικά πράγματα στη χώρα μας. Έχουμε σοβαρές εξελίξεις και στον τομέα διαμόρφωσης ερευνητικής και τεχνολογικής πολιτικής.

Το 1982 έχουμε το θεσμικό πλαίσιο για τα ΑΕΙ, που συγκεντρώνει τις πιο πολλές από τις επιδιώξεις του συνδικαλιστικού κινήματος στο χώρο των ΑΕΙ:

- αυτονομία
- δημοκρατικές διαδικασίες
- συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων
- ανανέωση του περιεχομένου των σπουδών.

Μια σοβαρή αδυναμία του νόμου είναι όμως ότι περιλαμβάνει ελάχιστα για την έρευνα. Αναφέρεται σαφώς ότι αποστολή των ΑΕΙ είναι να παράγουν και να μεταδίδουν τη γνώση, δε γίνεται όμως καμία αναφορά σε ερευνητικά προγράμματα και προτεραιότητες, σε διαδικασίες αποτίμησης της έρευνας και σχέσεις της με την παραγωγή.

Το 1982 επίσης έχουμε την ίδρυση του υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας (ΥΠΕΤ) και εγκαινιάζεται μια νέα πολιτική καθορισμού στόχων και αντίστοιχου σχεδιασμού της χρηματοδοτούμενης έρευνας τόσο στα ερευνητικά κέντρα όσο και στα ΑΕΙ.

Το ΥΠΕΤ συντάσσει το 1983 τον πενταετή προγραμματισμό ανάπτυξης της έρευνας και τεχνολογίας (1983-87) που κύριος σκοπός του είναι η άμεση σύνδεση των ερευνητικών δραστηριοτήτων με μια δυναμική ανάπτυξης των παραγωγικών μας δομών, με βασική επιδίωξη τη δημιουργία θεσμικής υλικοτεχνικής και ανθρώπινης υποδομής.

Τοποθετούνται πέντε βασικές «διαστάσεις» που συνιστούν την επιστημονική και τεχνολογική πολιτική:

1. η Υποδομή και το Θεσμικό πλαίσιο
2. η Επιστημονική και Τεχνολογική Έρευνα
3. η Διεθνής συνεργασία και η μεταφορά Τεχνολογίας
4. η Καινοτομία
5. η Πληροφόρηση

Επίσης γίνεται ένας προγραμματισμός αύξησης της διάθεσης του ποσοστού του ΑΕΠ (Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος) για έρευνα και τεχνολογία και προϋπολογισμός ανά «διάσταση» για την πενταετία 1983-87. Στο πενταετή προγραμματισμό καθορίζονται ακόμα οι επιστημονικές και τεχνολογικές δραστηριότητες κατά θέμα:

1. Γεωργική έρευνα
2. Αξιοποίηση ορυκτών και υδατικών πόρων
3. Ενέργεια
4. Ερευνητική και Τεχνολογική υποστήριξη στη βιομηχανική ανάπτυξη
5. Κοινωνική και πολιτιστική ανάπτυξη
6. Υγεία (Έρευνα στην περιοχή της υγείας)
7. Περιβάλλον
8. Τεχνολογίες αιχμής
 - Βιοτεχνολογία
 - Μικροηλεκτρονική
 - Σύνθετα υλικά
 - Πληροφορική
 - Τεχνολογία θαλασσών

Ο πενταετής προγραμματισμός του ΥΠΕΤ υλοποιείται με σειρά μέτρων και πρωτοβουλιών του Υπουργείου με αποκορύφωμα το θεσμικό πλαίσιο, το νόμο πλαίσιο για την «Ανάπτυξη της Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας», που ψηφίστηκε από τη Βουλή των Ελλήνων το Φεβρουάριο του 1985.

Με το νόμο αυτό η πολιτεία θεσμοθέτησε το σχεδιασμό, το συντονισμό και τη χρηματοδότηση της έρευνας, θεσμοθέτησε την ομοιομορφία των ερευνητικών κέντρων, τη σωστή σύνδεση των ερευνητικών δραστηριοτήτων στους διάφορους φορείς (Ερευνητικά Κέντρα, ΑΕΙ, διάφορα υπουργεία).

Η άποψή μας είναι ότι ο νόμος πλαίσιο για την έρευνα, πέρα από ορισμένα σημεία (όπως, δεν παρέχει αυτονομία στα ιδρύματα, δεν καθιερώνει πλήρεις δημοκρατικές διαδικασίες σ' αυτά) είναι πιο προωθημένος από τη γενική αντίληψη των υπηρετούντων σήμερα στην έρευνα.

Η διάρκεια κυμοφορίας του νόμου αυτού ήταν μεγάλη και οφειλόταν καθαρά στη σύγκρουση συντηρητικών νοοτροπιών των φορέων έρευνας και των προωθημένων θέσεων που υπήρχαν στο σχέδιο νόμου.

— Η πρώτη βασική και η δυναμικότερη ίσως αντίδραση στο σχέδιο νόμου για την έρευνα (δηλ. πριν ακόμα ψηφιστεί ο νόμος) προερχόταν από την πανεπιστημιακή κοινότητα.

Για τους πανεπιστημιακούς (κυρίως για την παλιά φρουρά) ήταν και είναι αδιανόητη η διαδικασία παραγωγής γνώσης έξω από τα πανεπιστήμια, έξω δηλαδή από τη δικιά τους εποπτεία.

Θέλουν εχέγγυα ότι τα εξωπανεπιστημιακά ερευνητικά κέντρα θα παράγουν γνώση μόνο για άμεση εφαρμογή. Με το νόμο πλαίσιο θεωρούν ότι «η έρευνα ξεκόβεται από τα πανεπιστήμια και ανατίθεται σε ινστιτούτα άμεσα ελεγχόμενα από το κράτος, χωρίς κοινωνικό έλεγχο και με μόνο στόχο τον εκσυγχρονισμό της παραγωγής» (ΚΥΡΤΑΤΑΣ, 1984).

«Είναι πεποίθησή μας —αναφέρει αντιπρύτανης πανεπιστημίου σε άρθρο— ότι κάθε προσπάθεια για την εξωπανεπιστη-

μιακή ανάπτυξη της έρευνας είναι καταδικασμένη σε μελλοντική αποτυχία, αν γίνει σε βάρος της ανάπτυξης της έρευνας μέσα στα πανεπιστήμια, που είναι εκ των πραγμάτων θεωρητική και συνάμα παραγωγική» (ΜΑΡΣΕΛΟΣ, 1985).

— Μια δεύτερη σημαντική αντίδραση στο νόμο προερχόταν από τους επιστήμονες που θα υπηρετούν την έρευνα στα διάφορα ερευνητικά ιδρύματα. Την προσπάθεια αυτή αναβάθμισης της έρευνας οι συλλογικοί φορείς των ερευνητικών μονάδων την αντιμετώπισαν επιφυλακτικά. Η μέχρι σήμερα εμπειρία μάς δείχνει ότι δεν υπήρχε ούτε υπάρχει συλλογικό πνεύμα παρέμβασης από πλευράς συλλόγων, εκφράζονται κυρίως απόψεις για τις ιδιαιτερότητες των χώρων. Παράλληλα υπάρχει μια σαφέστατη διαφοροποίηση συλλόγων που δεν ανήκουν σε ερευνητικές μονάδες του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας από συλλόγους που ανήκουν σε κέντρα του ΥΠΕΤ. Αξίζει εδώ να θίξουμε την αδυναμία του πολιτειακού προγραμματισμού, που δεν κατάφερε να στεγάσει κάτω από το νεοσύστατο φορέα του Υπουργείου Έρευνας και Τεχνολογίας όλες τις ερευνητικές μονάδες (πιθανή σύγκρουση σε υπουργικό επίπεδο της ιδιοκτησιακής αντίληψης περί υπουργικών δραστηριοτήτων).

Οι σύλλογοι των ερευνητικών κέντρων που δεν υπάγονται στο ΥΠΕΤ συμμετείχαν σε συλλογικές διαδικασίες όταν σχεδιαζόταν ο θεσμός. Η συμμετοχή τους όμως ήταν κυρίως ανιχνευτική των πολιτειακών προθέσεων και όχι εποικοδομητική για ένα καλύτερο σχέδιο νόμου.

Όταν διαπιστώθηκε η σύγκρουση των θέσεών τους με τις προθέσεις της πολιτείας, απλώς αποσύρθηκαν και αρκέστηκαν στην περιφρούρηση των κεκτημένων δικαιωμάτων τους (π.χ. Σύλλογος Ερευνητών υπουργείου Γεωργίας, ΚΕΠΕ, ΙΓΜΕ).

Οι σύλλογοι των ερευνητικών ιδρυμάτων που εποπτεύονταν από το ΥΠΕΤ προσπάθησαν να συμβάλουν στη σωστότερη θεσμοθέτηση του πλαισίου για την έρευνα. Αυτές οι προσπάθειες όμως δεν μπόρεσαν να προσλάβουν χαρακτήρα πρωτοποριακό και περιορίστηκαν κυρίως στην κατοχύρωση υπαρχουσών καταστάσεων με τις λεγόμενες «μεταβατικές διατάξεις» στο νόμο πλαίσιο.

Συμπερασματικά λοιπόν βλέπουμε ότι ο θεσμός για την έρευνα και την τεχνολογία κινδυνεύει να παραμείνει ένας θεσμός στα χαρτιά. Ανάμεσα στους βασικούς παράγοντες γι' αυτό είναι και:

— η νοοτροπία της πανεπιστημιακής κοινότητας περί αποκλειστικής νομής της κυριότητας του ερευνητικού πεδίου, καθώς και

— η έλλειψη πρωτοποριακής αντίληψης και έλλειψη αγώνων των συνδικαλιστικών φορέων των χώρων όπου υπηρετείται η έρευνα.

Σ' αυτό —κι όχι ανεξάρτητα από τα πιο πάνω— συντείνει και η πρόσφατη υποβάθμιση του ΥΠΕΤ σε Γ.Γ. Έρευνας και Τεχνολογίας του υπουργείου Βιομηχανίας και Φυσικών πόρων. Μ' αυτόν τον τρόπο επαληθεύεται στο επίπεδο του κρατικού οργανογράμματος η στενή σχέση της έρευνας με τη βιομηχανία.

Επίσης διαφαίνονται ενδείξεις αποδυνάμωσης της εθνικής πολιτικής για αυτονομία στον τομέα της έρευνας. Γίνεται ολοένα και πιο φανερό η ιεράρχηση των στόχων για την έρευνα και την τεχνολογία με τους στόχους της ΕΟΚ. Το κέντρο χάραξης ερευνητικής πολιτικής φαίνεται να έχει μεταφερθεί πια στις Βρυξέλλες.

Η λεγόμενη περίοδος λιτότητας που αρχίζει τώρα, φαίνεται

ότι θα πλήξει, μάλλον «θανάσιμα», την προσπάθεια διαμόρφωσης μια εθνικά προσανατολισμένης ερευνητικής πολιτικής.

3. Περί του «πρακτέου» ομιλούμε

Μετά από όλη αυτήν την ανάλυση, θα πρέπει ασφαλώς να υπάρξουν κάποιες προτάσεις-θέσεις περί του «πρακτέου». Τι δηλαδή πρέπει να γίνει. Οι θέσεις αυτές θα βγουν λαμβάνοντας υπόψη μας τους κύριους στόχους που έχουν διαμορφωθεί από τους συλλογικούς φορείς τα τελευταία δέκα χρόνια και αφού δούμε τι και πώς υλοποιήθηκαν αυτοί από τη λεγόμενη Β' φάση προγραμματισμού για την έρευνα (1981-σήμερα).

— Πρώτ' απ' όλα σημαντικό θέμα θεωρείται η συσπείρωση των πιο πάνω προσδευτικών στοιχείων που διακρίνουν τις ι-διοτυπίες που έχει ο συνδικαλισμός και

— που θα μπορέσουν να θέσουν ζητήματα λιγότερο αρεστά στους εργαζόμενους,

— που θα μπορέσουν να εναντιωθούν σθεναρά στη νοοτροπία υπαλληλοποίησης των υπηρετούντων στην έρευνα,

— που θα μπορέσουν να εναντιωθούν στην ένταξη των ερευνητών στο μηχανισμό παραγωγής δημοσιεύσεων,

— που θα προσπαθούν για την αντικατάσταση των ατομικών ανελικτικών πορειών με συλλογικές,

— που θα προσπαθούν συνέχεια για την ουσιαστική συμμετοχή των εργαζομένων στα κέντρα απόφασης σαν επίπονη άσκηση στη συλλογική διαχείριση της εξουσίας.

Ο στόχος της κοινωνικής αντίληψης για την έρευνα δε θα πρέπει να μας ξεφύγει. Η παραγωγή της γνώσης θα πρέπει να γίνει κοινωνικά αγαθό και σαν τέτοιο θα πρέπει να προωθείται από το χώρο παραγωγής στην κοινωνία. Δεν αρκεί η διαφοροποίηση σε μια περισσότερο ή λιγότερο καλή χρήση της επιστήμης, αλλά θα πρέπει να κατανοηθεί η πλήρης χειραγώγηση της επιστήμης από το κεφάλαιο.

Θα πρέπει να υπάρξει συνεχής εναντίωση στο συμβιβασμό ανάμεσα στους επιστήμονες που αναζητούν πιστώσεις για επιστημονικά προγράμματα και στη διομηχανία που αναζητά κέρδη.

Να αμφισβητούνται συνεχώς στη συνείδησή μας κάθε είδους προνόμια που μας παρέχει το ίδιο το σύστημα για εξυπηρέτηση της έρευνας. Τα πιο πολλά επιστημονικά συνέδρια π.χ. στην παραγωγικότητα δεν είναι τίποτα άλλο παρά μια ταξική σήραξη, όπου ανταλλάσσονται απόψεις σε κλειστό πεδίο, με κλειστή γλώσσα για κλειστά κερδοσκοπικά κυκλώματα. Τη θέση τους θα πρέπει να πάρουν ανοιχτές διαδικασίες με τους παραγωγικούς φορείς και διαδικασίες διάδοσης της γνώσης με προσέλευση στη βάση. Σε τελευταία ανάλυση αυτή η διάχυση των ερευνητών μέσα στους παραγωγικούς φορείς είναι αυτή που θα οδηγήσει αργά ή γρήγορα και στην αμφισβήτηση της κατανομής της εργασίας σε πνευματική και χειρωνακτική. Ενώ ο πενταετής προγραμματισμός του ΥΠΕΤ το 1983 αναφέρεται σε μια ένταξη της ερευνητικής και τεχνολογικής πολιτικής στις παραγωγικές δομές με κοινωνική απόχρωση, η τελευταία υποβάθμιση του υπουργείου σε Γ.Γ. στο υπουργείο Βιομηχανίας θα πρέπει να μας ανησυχεί.

— Ο στόχος του ενιαίου φορέα πολιτικής έρευνας. Θεωρούμε ότι ήταν λάθος η υποβάθμιση του υπουργείου σε Γ.Γ. και θα πρέπει να αποτελέσει στόχο των συλλογικών διεκδικήσεων η αναβάθμιση του φορέα πάλι σε υπουργείο σαν επιτελικού συντονιστικού οργάνου για την έρευνα σε εθνική κλίμακα. Θα πρέπει επίσης να πιέζουμε για την υλοποίηση των θέσεων του

πενταετούς. Το διαθέσιμο ποσοστό του Ακαθόριστου Εθνικού Προϊόντος π.χ. δεν ακολούθησε την προγραμματισμένη από το πενταετές πορεία και απέχει πολύ από την κρίσιμη μάζα που είναι 1-2% (ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, 1983).

Επίσης θα πρέπει να πιέζουμε για να αυξηθεί το ποσοστό των ασχολουμένων με την έρευνα στην Ελλάδα στην κρίσιμη του μάζα, που αυτή κατά τεκμήριο είναι το 1,5% του ενεργού πληθυσμού (ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, 1983).

Στον πίνακα που ακολουθεί παρατηρούμε τα προγραμματισμένα κονδύλια για την έρευνα καθώς και αυτά που διατέθηκαν σαν ποσοστό του Ακαθόριστου Εθνικού Προϊόντος.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Χρόνος	Προγραμματισμένο	Διαθέσιμο
1983	0,28%	0,22%
1984	0,37%	0,27%
1985	0,45%	0,30% (προϋπολογ.).

Πηγή: Εκθέσεις για την κρατική χρηματοδότηση της Επιστημονικής και Τεχνολογικής Έρευνας (Τμήμα Τεκμηρίωσης Γ.Γ.Ε.Τ.).

— Σε μας που ασχολούμαστε στους φορείς έρευνας απομένει να εκφράσουμε τον κριτικό λόγο για τη διαρύτητα με την οποία χρηματοδοτούνται και αναπτύσσονται οι διάφορες επιστημονικές και τεχνολογικές δραστηριότητες (π.χ. Γεωργία, Ενέργεια, Περιβάλλον κ.λπ.) γιατί αυτές είναι καθοριστικές και για την αυριανή κοινωνική δομή στη χώρα μας.

Σε μας απομένει τέλος να εκφράσουμε τον κριτικό λόγο, αν οι προτεραιότητες δίνονται με κριτήρια εθνικά ή με κριτήρια ανάπτυξης της Ευρώπης (μέσω ΕΟΚ), όπου και έχει φτιαχτεί πιθανώς το μοντέλο ανάπτυξης της Ελλάδος.

— Ο στόχος για τους ερευνητικούς φορείς: Η έρευνα θα πρέπει να γίνεται από τους δημόσιους φορείς. Θα πρέπει να ξεπεραστεί η διαμάχη πανεπιστημιακών εξωπανεπιστημιακών φορέων έρευνας και «θα πρέπει να αναπτυχθεί στενή σχέση, η οποία θα εξασφαλίζει τη διακίνηση θεμάτων ερευνητικών από τον εσωπανεπιστημιακό χώρο στον εξωπανεπιστημιακό αμφίδρομο, τη διακίνηση ερευνητών πάλι αμφίδρομο, τη διακίνηση σπουδαστών επίσης, σε επίπεδο μιας πρώτης εμπειρίας για το τι σημαίνει έρευνα, σε επίπεδο διπλωματικών εργασιών και, προφανώς, πολύ περισσότερο σε επίπεδο μεταπτυχιακών σπουδών (ΜΠΑΛΤΑΣ, 1983).

Στους νόμους πλαίσια για τα ΑΕΙ και για την έρευνα υπάρχουν θεσμικές ρυθμίσεις, γι' αυτό πρέπει να ξεπεραστούν συντηρητικές νοοτροπίες:

— υπάρχει αντιστοίχιση βαθμίδων ερευνητών με τις βαθμίδες του ΔΕΠ

— υπάρχει διασύνδεση των μεταπτυχιακών σπουδών με τα ερευνητικά κέντρα

— μπορούν να διδάσκουν ερευνητές των κέντρων στα πανεπιστήμια

— μπορούν να διεξάγονται μεγάλα κοινά ερευνητικά προγράμματα.

— Απομένει στην αγωνιστικότητα των συνδικαλιστικών οργάνων η πίεση για τροποποίηση του νόμου, για να επιτευχθεί αυτονομία των ερευνητικών κέντρων. Προς το παρόν πρέπει τα συνδικαλιστικά όργανα να πιέσουν να εφαρμοστεί καθ' ολοκληρία ο νόμος και να αγωνιστούν για να υλοποιηθεί το συντομότερο η θεσμοθετημένη επαγγελματική υπόσταση των εργαζομένων στην έρευνα.

4. Πληροφοριακό υλικό – Βιβλιογραφία

- CORIAT, B. (1975): *Science, technique et capital* – Edition Seul.
ΚΥΡΤΑΤΑΣ, Ν. (1984): «Πανεπιστημιακή παιδεία και κοινωνία στην Ελλάδα». *Το Πανεπιστήμιο*, 1, σ. 25-27.
ΛΙΑΚΟΠΟΥΛΟΣ, (1983): Ομιλία στο διήμερο μελέτης με θέμα: «Προβλήματα Επιστημονικής Έρευνας» του Ελληνογαλλικού Επιστημονικού και Τεχνικού Συνδέσμου.

ΜΑΡΣΕΛΟΣ, Μ. (1985): «Η έρευνα στα περιφερειακά πανεπιστήμια». *Το Πανεπιστήμιο*, 3, σ. 38-39.

ΜΠΑΛΤΑΣ, Α. (1983): Ομιλία στο διήμερο μελέτης με θέμα: «Προβλήματα Επιστημονικής Έρευνας, του Ελληνογαλλικού Επιστημονικού και Τεχνικού Συνδέσμου.

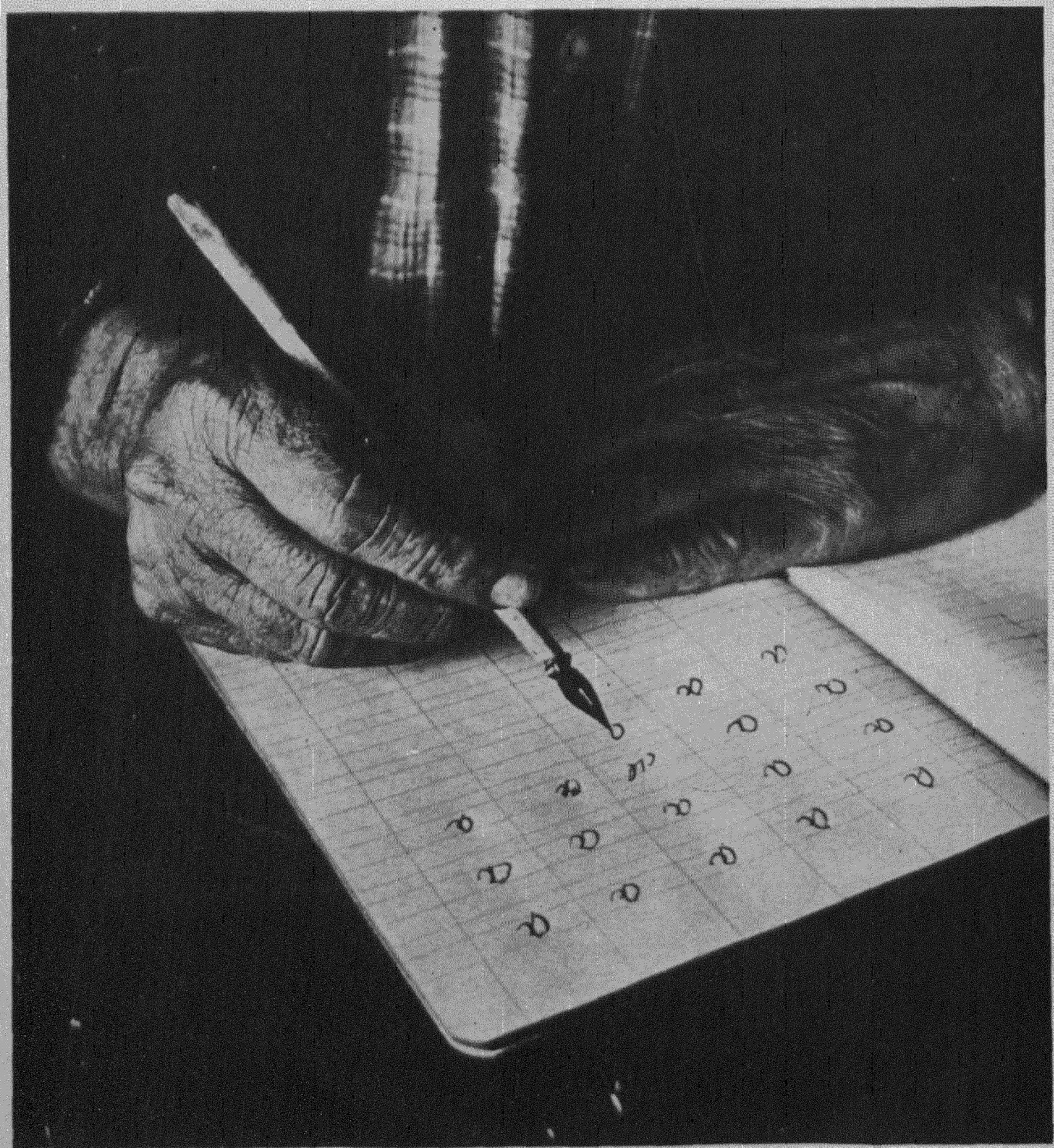
N. 706/77: «Περί προωθήσεως της Επιστημονικής Ερεύνος και της Τεχνολογίας» ΦΕΚ Α 279/1977.

N. 1268/82: «Για τη δομή και λειτουργία των Ανωτάτων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων» ΦΕΚ Α 87/1982.

N. 1514/85: «Ανάπτυξη της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας». ΦΕΚ Α 13/1985.

ΥΠΕΤ: Πρόγραμμα ανάπτυξης έρευνας και τεχνολογίας. ΠΑΕΤ 1983-1987.

ΥΠΕΤ: Εκθέσεις κρατικής χρηματοδότησης της επιστημονικής και τεχνολογικής έρευνας – Τμήμα Τεκμηρίωσης Γ.Γ.Ε.Τ. (Υπεύθυνοι: Ζάββος – Χατζηπαραδείσης).

Από το βιβλίο THE FAMILY OF MAN